

A BOLDOGKÖVÁRALJAI SZENTSÍR RESTAURÁLÁSA ÉS LITURGIATÖRTÉNETI JELENTŐSÉGE

Mészáros Erika
restaurátor

Herman Ottó Múzeum, Miskolc

Absztrakt: A boldogkőváraljai szentsír 2011-ben került elő a plébániatemplom kertjében található Péchy család mauzóleumából. A szentsír hat fatáblára festett elemből áll: a sírbarlangot megjelenítő három, fokozatosan csökkenő méretű kapuból, egy hátfalból és két különálló angyalfigurából. Az angyalok és a hátfal restaurálására a 2012/13 és a 2013/14-es tanévben került sor a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékén. Az ötödéves hallgatók szakmai feladatának vezetője Forrai Kornélia, konzulense pedig Menráth Péter volt. A tanulmány a szentsír liturgiátörténeti jelentőségét és a restaurálás menetét mutatja be.¹

Kulcsszavak: római katolikus egyház, húsvéti liturgia, egyházművészet, restaurálás, nagypénteki szentsír, úrkoporsó

A boldogkőváraljai szentsírra 2011. novemberében bukkantunk rá a római katolikus templom kertjében található Zichy-mauzóleumban. A rendkívül rossz körülmények között tárolt sírt ekkor a sárospataki Római Katolikus Egyházi Gyűjtemény vette tulajdonába. Összesen hat elem került elő: a sírbarlangot megjelenítő három, fokozatosan csökkenő méretű kapuzat, két különálló angyalfigura és a végfalat jelentő hátfal (*1–3. kép*). A szentsír mérete igen jelentős, legnagyobb eleme 310 cm x 278 cm. Mindegyik darabja fából készült, melynek egyik oldala festett. Az első kapuzaton, egymással szemben, egy-egy szentsírt őrző római katona látható, korabeli öltözékben. Fölöttük egy Máté evangéliumából vett idézet olvasható: „*És elhívén a testet József betakará tiszta gyolcsba. És helyezé kőbe vágott új sírboltba*” (Mt 27, 59). A két következő kapuzat sötét kövekkel telefestett felülete a sziklabarlang belsejét idézi. A hátfalon a Feltámadásra utaló képelemként a sír felállított fedele látható, fölötte felhőkoszorúval övezett fényesség, jobbra egészen fent, vörös háttér előtt a Kálvária domb rajzolódik ki a három kereszttel. A koszorú alját megtöri az a felül íves nyílás, amit a táblából vágtak ki. Ennek az elemnek a hátoldalán olvasható a felirat: „factum 1861”. A szentsír kapuit darabonként négy, egyméteres

vasrúddal lehetett felállításkor egymáshoz rögzíteni. A hátfal festetlen oldalához egy – alul csavarmenetben végződő – vasrúd is csatlakozik, amely feltehetően a talajhoz való rögzítésre szolgált. Az egymástól különálló, sziluetszerűen körbevágott angyalok imára kulcsolt kézzel, adoráló testtartásban, egymáshoz képest szimmetrikusan helyezkednek el. Fehér tunikája felett az egyik angyal kék, a másik vörös színű pallát visel.

A műtárgyat szétbontott állapotban tárolták, a kapuk két-két elemre voltak szedve. Felállításának eredeti módjára, a meglévő elemek egykori elrendezésére – írott források hiányában – leginkább analógiák alapján következtethetünk.

A boldogkőváraljai szentsír viszonylag épségben fennmaradt, egyetlen hiányossága, hogy nem tartalmazza a halott Krisztust magában foglaló sírfülkét, amely minden épített sírban jelen van, festett vagy egyéb formában. A hátfalon ugyan megjelenik a felnyitott sír fedele, ez azonban kevés a feltámadás ábrázolására. Valószínű tehát, hogy a kapuk alkotta sírbarlang végében álló fal előtt, az Oltáriszentség-tartó alatt volt egy egyszerű fülke vagy koporsó, melybe a halott Krisztus szobrát fektették. Az adoráló angyalok az analógiák szerint Krisztus koporsója mellett állhattak.

Az angyalok eredetéről nincs pontos adat, a vizsgálatokból azonban egyértelműen kiderült, hogy a sír többi eleménél korábbiak. Mivel a Kassai Levéltárban

¹ A tanulmány a szerző azonos című szakdolgozatának rövidített változata (MÉSZÁROS 2014).

1. kép. A szentsír első kapuja a két angyallal. Boldogkőváralja, 2011. (A szerző fotója)

Fig. 1. The first gate of the sepulchre with the two angels. Boldogkőváralja, 2011. (Photo by the author)

2. kép. A szentsírt lezáró hátfal. Boldogkőváralja, 2011. (A szerző fotója)

Fig. 2. The back plate, closing the sepulchre. Boldogkőváralja, 2011. (Photo by the author)

3. kép. A szentsír második és harmadik kapuja. Boldogkőváralja, 2011. (A szerző fotója)

Fig. 3. The second and third gates of the sepulchre. Boldogkőváralja, 2011. (Photo by the author)

őrzött leltár szerint Boldogkőváralján már 1807-ben is volt szentsír, feltételezhetjük, hogy az angyalok ennek részét képezték. A vizsgálatok arra is rámutattak, hogy a kapuk és a hátfal festéstechnikája, rétegfelépítése és pigment-használata közel azonos az angyalok javításának festésmódjával és anyagával, melyből arra következtethetünk, hogy a szentsír elkészültekor az angyalokat felújították, s így a sírral együtt – annak részeként – alkalmanként szintén felállították őket.

A szóbeli hagyományokból tudjuk, hogy a 20. század közepén – amikor a szentsír még használatban volt – az angyalokat és a hátfalat már nem állították fel, valamint a sír elhelyezése a templomtérben is eltért az eredetitől, ugyanis 19. századi tradíció alapján a szentsírnak a főoltár előtt kellett állnia, amit a főoltár lépcsőjében ma is megtalálható vaskarika bizonyít.

A szentsír megrendelőjével kapcsolatos kutatás sem maradt teljesen eredménytelen, a feltárt körülmények valószínűvé teszik, hogy a szentsír megvalósulása gróf Péchy Emánuelhez, az akkori földbirtokoshoz köthető.

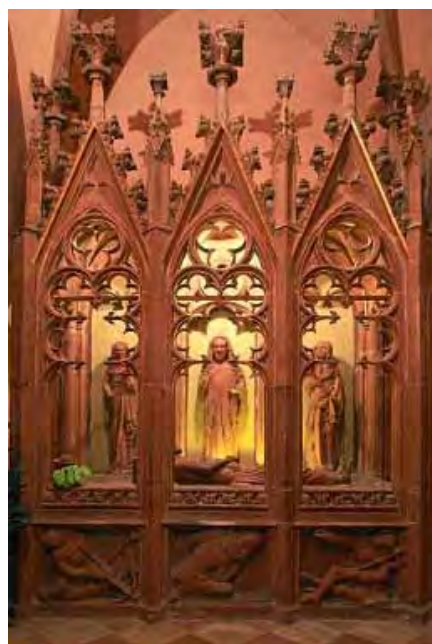
A SZENTSÍROK RÖVID TÖRTÉNETE

A nagypénteki szentsír-állítás szokása Bálint Sándor szerint sajátos közép-európai, hazai liturgikus fejlemény. Előképe a keresztimádat és az Oltáriszentség kitétele lehetett (BÁLINT 1973, 258; 1998). A történelem során a szentsírok formája jelentősen változott, a húsvéti liturgiával együtt formálódott, alakult. A korai időszakban a keresztény hívek még élethűen kívánták utánózni a jeruzsálemi Szent Sírt, annak kicsinyített másaként építették fel Szent Sír-kápolnáikat. Később ez a szokás elhalványult, a sírra már csak egy falba vájt fülke vagy az oltár bemélyített része utalt, más leírások pedig koporsószerű építményt említenek.

A 14. századtól kezdve jelentős számban maradtak fenn emlékeink Közép-Európában. A korai időkben kőből faragott fülkés szentsírok voltak (4. kép), majd ezt követően megjelentek az önálló, életnagyságú szobrokkal körülvett szentsírok is (5. kép). Ezzel egy időben, bizonyos területen fából ácsolt, festett sírládák voltak divatban, melyek az úrkoporsó előképének tekinthetők (6. kép). A késő gótika korában fejlődött ki a középkori szentsír utolsó típusa, a fából épített, festett, aranyozott úrkoporsó (7. kép).

A reformáció idején a szentsír elvesztette liturgikus jelentőségét, a katolikus megújulás idejére egészen feledésbe merült. A barokk kor egyházi művészetének azonban kiemelkedő alkotásai voltak a szentsírok (MAGYARI 1994, 333). Az illúzióban gazdag barokk egyházi művészet hatása alatt olyan színpadias és monumentális szentsírok születtek, melyek olykor az egész szentélyt betöltötték, mivel azonban ezek alkalmi építményként szolgáltak, kiképzésük nem időtálló módon történt, gyakran felújították, vagy lecserélték őket. Az építészeti architektúrát, vagy magát a barlangot imitáló szentsírokat három vagy négy, a perspektíva szabályainak megfelelően kisebbedő, íves kapuból díszletszerűen lehetett összeépíteni, melyek általában fa vakkeretre feszített festett vászonképekből álltak (8. kép). A perspektivikusan csökkenő méretű, összefutó oszlopok a távlat illúzióját keltik. (Ilyen típusú szentsír a boldogkőváraljai is.) A sír belsejében helyezték el a koporsót, melyben a halott Krisztus szobra feküdt. Más esetben azonban, maga a sír is festve volt. Az első kapu két oldalán általában a sírt őrző római katonának álltak. A monumentális méretekkel bíró szentsír építményeken a Passió több eseménye is megjelenik (Krisztus megostorozása, Krisztus Pilátus előtt), vagy az Ószövetségből vett történetek (Izsák feláldozása, Mózes és a bronzkígyó).

A 18. században lezárult a Dicsőség Színházának fénykora: az 1730-as, '40-es éveket követően a pompás díszletek elmaradtak, a szertartás látványossága megszűnt. Napjainkban német nyelvterületen újra előkerültek ezek a gazdagon díszített építmények, felújították vagy restaurálták őket és húsvét alkalmával a templomok legnagyobb látványosságáivá váltak (KNAPP–KILIÁN 1999, 106–146). A magyarországi emlékművek igen csekély, épségben megmaradt darab szinte alig akad. Legfontosabb a garamszentbenedeki Úrkoporsó, amely középkori művészetünk kincse, európai viszonylatban is jelentős értéket képvisel, kerek megoldása következtében pedig egyedülálló (PROKOPP 1982).

4. kép. Szentsír, St. Nicolas templom, Haguenau, Franciaország (14. sz.)

Forrás: <http://www.photos-alsace-lorraine.com/index.php?cat=2716&offset=3> (2014.01.03.)

Fig. 4. *Sepulchre, St. Nicolas church, Haguenau, France. (14th c.)*

5. kép. Szentsír, Notre Dame, Rodez, Franciaország (1523)

Forrás: http://fr.wikipedia.org/wiki/Liste_des_mises_au_Tombeau_de_France (2014.03.03.)

Fig. 5. *Sepulchre, Notre Dame, Rodez, France. (1523)*

A BOLDOGKŐVÁRALJAI SZENTSÍR REKONSTRUKCIÓJA

A boldogkőváraljai szentsír perspektivikusan kisebbedő kapuira nem találni hazai példát. Ez a szerkezet a barokk kor teátrális, díszletszerű szentsírajaira jellemző, melyek kapuinak jelentős méretcsökkenése nagy térnyújtást kelt. Legtöbbjük a boldogkőváraljai szentsírtól eltérően, építészeti belső teret ábrázol. Nagy méreteik okán egyébként sem alkalmasak kicsiny sírkápolna ábrázolására.

6. kép. Szentsír, Maigrange apátság, Fribourg, Svájc
 Forrás: <http://www.maigrange.ch/de/kloster/geschichte-der-abtei/das-ostergrab.html> (2014.01.03.)

Fig. 6. Sepulchre Abbey of Maigrange, Fribourg, Switzerland.

7. kép: Úrkoporsó, Chemnitz, Németország. Forrás:
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/9/9e/Chemnitz_Schlossbergmuseum_Heiliges_Grab_1.JPG/400px-Chemnitz_Schlossbergmuseum_Heiliges_Grab_1.JPG (2014.03.03.)

Fig. 7. Tomb of Christ, Chemnitz, Germany.

Díszletszerű kialakításuk nem enged belépést a sír terébe, így a hívek az Oltáriszentségnek csak távoli szemlélői maradnak. (Pl. Szent Mihály templom Gaißach, 1711, Németország; Kramsac, 1750, Ausztria.)

Ha a történelmi Magyarország területéről keresünk analógiát, a boldogkőváraljai szentsír felépítésében leginkább a rudnoki (9. kép), valamint a szepesszombati (10. kép) emlékekhez hasonló. A rudnoki szentsír, melynek keletkezési ideje ugyan későbbre tehető (1862), szintén

három íves kapuból áll, melyekre szürke köveket festettek. Hátfala azonban ipari termék, a boldogkőváraljaitól teljesen eltérő. A szepesszombati példa a barokk kor jegyeit viseli, ábrázolása sokkal gazdagabb, s kapuinak száma is több, melyek festése nem sírbarlangot, hanem építészeti architektúrát idéz. Ebben az esetben inkább a hátfal hozható fel analógiaként, melyen szintén megjelenik a felhőkkel körbevett, fénysugarakkal díszített központi tér, amely az Oltáriszentség-tartó háttérül szolgált. Mivel az említett példák kis kápolnában állnak, a sírt őrző katonákat nem az első kapura, hanem a kápolnát lezáró ajtószárnyak belső oldalára festették, hogy jobban érvényesüljenek.

Analógiaként említhető a felsőtárkányi templom számára készült szentsír 1816-ból származó terve is. (11. kép) A vázlaton egymás mögött több, márványozott íves kapu szerepel. Az első kapun egy-egy sírt őrző páncélos katona látható pajzzsal és lándzsával a kezében. A hátfalra festve, vagy elé helyezve a halott Krisztus mása nyugszik. Fölötte az Oltáriszentség-tartó egy, a hátfalra rögzített kis polcon áll, mellette gyertyák. A boldogkőváraljai szentsír hátfalán található nyílás szintén az Oltáriszentség-tartó helyeként szolgálhatott, amely alatt kellett lennie egy támaszteknek is. A nyílás mérete és formája megegyezik a 18. század végéről származó² Oltáriszentség-tartó talpának méretével.

A boldogkőváraljai szentsír – méreteit és kialakítását tekintve – egyedülálló hazánkban. Jelentőségét az is fokozza, hogy míg a vele egykorú, ma is használatban lévő szentsírok (Ludányhalászi, Gyöngyöshalász) ipari termékek, addig a boldogkőváraljai szentsír egyedi alkotás, jelenlegi ismereteink szerint nincsen párja.

A szentsír három elemének (az angyaloknak és a hátfalnak) a restaurálása lezárult a Magyar Képzőművészeti Egyetem Restaurátor Tanszékének végzős hallgatói által a 2012/2013-as és a 2013/2014-es tanévben. Az ötödéves festőrestaurátor szakmai feladat vezetője Forrai Kornélia, a konzulens Menráth Péter volt. Az angyalok restaurálását Szabó-Ganczaugh Júlia és Mészáros Erika, a hátfal restaurálását pedig Bakonyi Tímea, Éder Anita, Kuna Ágnes és Zámbó Krisztina végezték. A szentsír eredeti felállításáról rekonstrukció is készült (12. kép).

Bízunk benne, hogy a műtárgy további darabjainak restaurálására is hamarosan sor kerülhet, mert nagy veszteség volna a hazai kultúra számára a szentsír többi elemének elvesztése.

2 Az Oltáriszentség-tartó a nagyszombati trinitárius kolostorból származik, innen vette meg a kegyúr a rend feloszlásának idején, 1783-ban.

8. kép. Szentsír, Szent Mihály templom Gaißach, Németország. (1711) Forrás: <http://www.erzbistum-muenchen.de/Pfarrei/Page003108.aspx> (2014.01.03.)

Fig. 8. *Sepulchre, Church of Saint Michael, Gaißach, Germany. (1711)*

9. kép. Szentsír, Rudnok (ma: Rudník, Szlovákia). (A szerző fotója)

Fig. 9. *Sepulchre, Rudnok (today: Rudník, Slovakia). (Photo by the author)*

10. kép. Szentsír, Szepesszombat (ma: Spišská Sobota, Szlovákia). (Fotó: Bóna István)

Fig. 10. *Sepulchre, Szepesszombat, (today: Spišská Sobota, Slovakia). (Photo by István Bóna)*

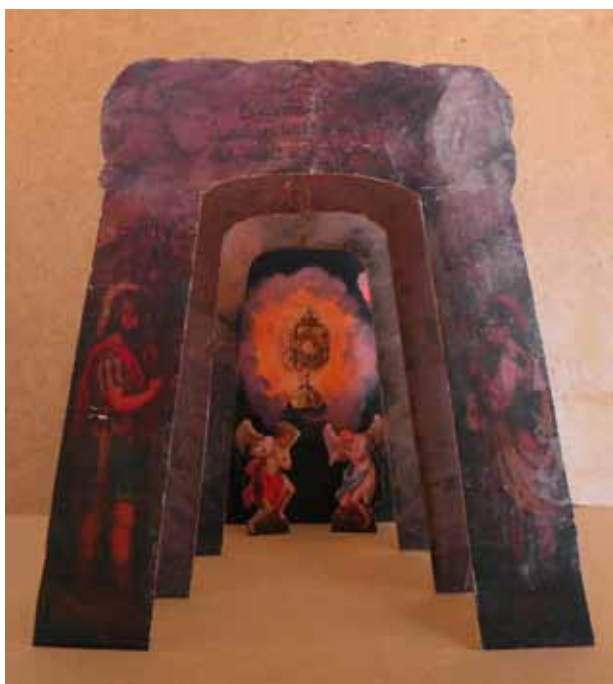
11. kép. Szentsír terve a felsőtárkányi templom számára (1816). (LENGYEL 1990, 636–637.)

Fig. 11. *Sepulchre plan made for the church of Felsőtárkány. (1816)*

ÁLLAPOTLEÍRÁS, TERMÉSZETTUDOMÁNYOS VIZSGÁLATOK

A műtárgyakat átvételkor vastag por, szennyeződéskéreg és pókháló fedte, hordozójuk erősen rovarkárosodott volt, melynek következtében a faanyag statikai szilárdsága meggyengült, valamint a nyitott rovarjártokról a festékréteg alapozóval együtt lepergett. Legnagyobb hiány a kék pallát viselő angyalon volt található, melynek alsó lábszárai megsemmisültek. A faanyagot gombafertőzés

is érte, amely átvételkor is aktívnak tűnt. A műtárgyakon több, szálirányú hasadás mutatkozott. Az illesztések mindenhol elváltak egymástól, szélükön a festékréteg lepattogzott. A hátfal keresztmervítői hiányoztak.

12. kép. A boldogkőváraljai szentsír makettje. (A szerző fotója)
Fig. 12. A model of the sepulchre of Boldogkőváralja. (Photo by the author)

A hátfal festett felületét megsötétedett és egyenetlen lakkréteg fedte, amely megnehezítette az ábrázolás értelmezését, és elveszítette egykori védő funkcióját is. Az angyalokon lakkréteg alig volt észlelhető. Az angyalokról röntgen-radiográfias felvétel is készült, melyeken a hordozó hasadása mentén átfestés vált láthatóvá.

A műtárgyakból vett festékminták keresztmetszet-csiszolatainak fénymikroszkópos vizsgálata alapján megállapíthattuk, hogy az angyalokon több beavatkozás is történt, melyek során általában megőrizték az eredeti festékréteg színét, így feltehetően javítás céljából kerültek a felületre és nem a képet kívánták megváltoztatni. Az átdolgozás kisebb része csak egy festékrétegből állt, nagyjából azonban új alap is került a festékréteg alá. Ez utóbbi javítási típus végighúzódtott a táblaképek deszkaelemeinek illesztései mentén.

Annak érdekében, hogy a szentsír elemeinek összetartozása kiderüljön, mintát vettünk a kapuk festékrétegeiből is, és a belőlük készített keresztmetszet-csiszolatokot összehasonlítottuk az angyalok, valamint a hátfal mintáival. A vizsgálatok alapján kiderült, hogy a hátfal és kapuk mintáinak felépítése megegyezik. Alapozásuk kétrétegű, melyből az alsó szürkésfehér színű, egyenetlen vastagságú, a felső fehér színű, felszíne egyenetlen, UV-gerjesztésben zölden lumineszkál, amely cinkfehér pigmentre utal. A festékrétegek száma a hátfalnál egy, a kapuknál maximum három. Ezen elemek esetében vékony, egyenetlen festékrétegről beszélhetünk.

Az angyalokból vett minták felépítése a fentiekől eltér. Az egyrétegű, világos, sárgás színű alapozás fölött egy festékréteg húzódik. Az átfestés rétegfelépítése a kapu és hátfal mintáihoz hasonlít. A mintákon található lakkrétegek száma eltérő, az angyalokon egy, a többi esetben két réteg észlelhető. Az angyalok lakkozása hiányos, de a töredékek hasonlóak a szentsír többi elemének első lakkrétegéhez, amely UV-gerjesztésben kékes színben jelentkezik. A rétegekből ítélve az angyalok a szentsír többi elemének újralakkozásából kimaradtak, melynek egyik lehetséges oka, hogy már használaton kívül álltak.

A fafaj-meghatározásból kiderült, hogy a hátfal és a kapuk hordozója nem azonos. A hátfal közönséges jegenyefenyőből, a kapu közönséges lucfenyőből készült. Ez az eltérés azonban nem zárja ki az elemek összetartozását.

A RESTAURÁLÁS MENETE

A száraz tisztítást követően 10%-os tokhalenyv vizes oldatával itattuk át a meglazult és felvált festékrétegeket, majd szilikonpapíron keresztül levasaltuk és mészkőlapokkal lesúlyoztuk. Ahol ez nem bizonyult elegendőnek, lakkbenzines előkezelést követően Eurocyl BC 4302³ és víz 1:1 arányú keverékét alkalmaztuk.

A hátfal aktív rovarfertőzésének megszüntetésére a műtárgyat két réteg fóliába csomagolva triklór-etilén párájában tartottuk egy héten keresztül. Az angyalok tisztítását és feltárását a vastag szennyezőréteg miatt zsíralkohol-szulfát (Ultraderm) és dimetil-formamid keverékével végeztük, ami az előzőleg felvitt enyvvel együtt leoldotta a szennyezőréteget is. A hátfalon zsíralkohol-szulfát vizes oldatát, majd terpentinen elkevert Celloszolot⁴ alkalmaztunk. Az oldószerek használata után terpentines vagy lakkbenzines áttörlés történt. A feltárás befejező szakaszában a felületet egységesítettük Alkonek és felületaktív szer keverékével, terpentines áttörléssel.

Az angyalok alsó részéről, ahol az eredeti festékréteg teljesen hiányzott, meleg vizes vattával távolítottuk el a hordozóra rakódott szennyezőréteget. Az itt található alapozás nélküli átfestéseket a víz szintén oldotta, így ezeket is eltávolítottuk. Az átfestések helyén a fa narancssárgásra színeződött, valószínűleg a tábla beázásakor szívta magába a hordozó a színezőanyagot. Az elszíneződést hidrogén-peroxiddal sem sikerült megszüntetni.

3 Belga gyártmányú, vizes bázisú akril-diszperzió.

4 Etilén-glikol-monoetiléter.

Az angyalok eredeti festékrétegének feltárását dimetilformamiddal végeztük, ami felpuhította az átfestések alapozóját, ezáltal a szikével könnyen eltávolíthatóvá vált, végül terpentines áttörést alkalmaztunk. A cink-fehérrel kevert átfestéseket diklór-metán tartalmú Szuper-kromofággal oldottuk le, az angyal kék pallójának sötétkék átfestéseit azonban megtartottuk, mert ezek nem voltak zavaróak. A szárny festése nagyon rossz állapotban volt, feltárás után jobban láthatóvá váltak az eredeti festékréteg hiányosságai.

A táblák hátoldalát borító különböző szennyeződéstegeket szárazon és nedvesen is tisztítottuk (13. kép). A gombatelepeket víztartályos porszívó segítségével távolítottuk el, majd a fertőzött részekre vízzel hígított Helio-Protect-c⁵ fertőtlenítőszerrel permeteztünk. A hátfal hátoldalát nagyrészt szárazon, radírral tisztítottuk. Az egykori ragasztások mentén megmaradt enyv maradványait szikével választottuk le. A műtárgyra utólag felkerült barna pácfoltokat és a fehér színű festékrétegeket ammónium-hidroxid 20%-os vizes oldatával távolítottuk el. Az angyalok hátoldalát meleg vizes vattával tisztítottuk meg a ráakadott szennyeződéstegetől.

A teljes feltárást és tisztítást követően elemekre bontottuk a fatáblákat. A deszkák hátoldalát és széleit szilárdításként Paraloid B72 akril-gyantával itattuk be. A rovarkárosítás mértékétől függően a szer 10, 15 és 20%-os, Nitrohígítós oldatát használtuk. Az angyalok erősen rovarkárosodott talpfáinál többszöri beitatásra volt szükség.

A hátfal esetében a deszkák újbóli összeragasztásához nagy méreteik és a károsodás mértéke miatt szakember segítségét kértük.⁶ A táblát deszkaként, kétkomponensű epoxi-gyantával ragasztottuk össze, 5 és 20 perces (Uverapid 5, Uverapid 20) valamint 24 órás (Araldite AW106 és Hardener HV 953U) epoxi-ragasztókat használva, az illesztések mentén található nagyobb réseknél a tábla saját anyagának falisztjét keverve a ragasztóhoz.

A faanyag bizonyos részei oly mértékben károsodtak, hogy szivacsos állapotuk miatt, ragasztásuk nem lett volna tartós. Ezeket a részeket eltávolítottuk (14. kép), majd a szilárdítás érdekében Paraloid B72 Nitrohígítós oldatával újra beitatottuk. A kivágott részeket formára vágott fenyőfa lécekkel pótoltuk. A hátfal második deszkájának rossz állapota miatt a beitatást követően a lécből széle mentén a hordozóba elektromos fűrésszel egy rést vágunk, amelybe megerősítésként furnérlemezeket

helyeztünk. Ezek rögzítésére Planatol⁷ ragasztó és vízzel 1:1 arányban hígított Eurocryl keverékét injektáltuk a résekbe. A beillesztett furnérdarabok ékként is szolgáltak az első és második deszka magasságkülönbségeinek korrigálásához.

A ragasztást követően a hátoldali hiányok tömítését Uverapid kétkomponensű epoxi-műgyanta és faliszt keverékével végeztük, száradás után pedig egybecsiszoltuk az egyenetlen felületeket. A nagyobb kiterjedésű hiányok megszüntetése céljából a falisztes keverékre fenyő lemezből formára vágott darabokat illesztettünk. A hátfal deszkái mentén jelentkező réseket fenyőfa spándlikkal ragasztottuk be Patex Palma Fa vízálló⁸ faragasztóval. A festett felület roncsolódott részeinél az előbbi ragasztó falisztes keverékét használtuk.

Az angyalok hordozójának elveszett részeit formára vágott fenyőlécekkel pótoltuk, melyeket facsapok beültetésével tettünk stabilá. Ragasztásukat 24 órás epoxi-gyantával végeztük. A hátfal hiányzó keresztmerezítőt szintén fenyőfa lécekkel pótoltuk, melyeket faszegekkel rögzítettünk a táblához. A szegeket Palma Fa vízálló faragasztóval rögzítettük. A képpoldalon található csapfészkek helyét szintén faszegekkel egészítettük ki.

A fémrészek tisztítását a festetlen felületeken mechanikusan végeztük. A korróziós termékeket vaskefével távolítottuk el. A megtisztított felületet Szuper Evipass⁹ rozsdeltávolító szerrel kezeltük, majd újabb mechanikus tisztítás következett. Az Alkonekkel áttörölt felületre két réteg szürke színű, vizes bázisú, korróziógátló alapozó¹⁰ került, majd két réteg selyemfényű, fekete oldószeres zománccfesték.¹¹ A vas elemek végül Alkyton márkájú Rost-oleum (korróziógátló, alkid-uretán alapú fedő- és alapozó) bevonatot kaptak.

Az új keresztmerezítőket Lazurán selyemfényű vastaglazúr¹² különböző árnyalatainak keverékével az eredeti színéhez igazítottuk. A kisebb pótlásokat porpigment és vízzel 1:1 arányban hígított Eurocryl vagy sellakk keverékével színeztük. A hordozó kiegészít

5 Vizes bázisú, bioaktív növényi olajokat tartalmazó anyag. Hígítási arány: 2dl vízben 1 gyári kupaknyi fertőtlenítőszer.

6 A famunkák többségét Lehoczki László asztalosmester végezte.

7 Planatol BB superior, poli(vinil-acetát) alapú, vizes diszperziós ragasztó.

8 Vizes bázisú, diszperziós ragasztó, melynek alapanyaga etilénvinil-acetát kopolimer.

9 A biztonságtechnikai adatlapon szereplő összetevők: foszforsav, bórsav.

10 Cellkolor aqua korróziógátló alapozó, Polifarbe termék. [http://polifarbe.hu/termekek/\\$/21991.Femfestekek/2897.Cellkolor-aqua-Korroziogatlo-alapozo/](http://polifarbe.hu/termekek/$/21991.Femfestekek/2897.Cellkolor-aqua-Korroziogatlo-alapozo/) (2014. 01. 02.).

11 Szintén Cellkolor, Polifarbe [http://polifarbe.hu/termekek/\\$/17.Oldoszeres-zomancok/2891.Cellkolor-selyemfenyuzomancfestek/](http://polifarbe.hu/termekek/$/17.Oldoszeres-zomancok/2891.Cellkolor-selyemfenyuzomancfestek/) (2014. 01. 02.)

12 Műgyanta alapú fa bevonat. Ipari termék.

13. kép. A hátfal fafelületének tisztítása. (A szerző fotója)
 Fig. 13. Cleaning of the wooden surface of the back plate.
 (Photo by the author)

14. kép. Az angyal roncsolódott részeinek eltávolítása.
 (A szerző fotója)

Fig. 14. Removal of the destructed parts of the angel. (Photo by the author)

15. kép. Az angyal sérült részeinek alapozása. (A szerző fotója)
 Fig. 15. Underpainting the damaged parts of the angel.
 (Photo by the author)

16. kép. A hátfal lakkozása. (A szerző fotója)
 Fig. 16. Enameling of the back plate. (Photo by the author)

17. kép. A hátfal és az angyalok kész állapota. (A szerző fotója)
 Fig. 17. The restored back plate and angels. (Photo by the author)

szítéseit Planatollal vékonyan átkentük, majd Alkonek és hegyikréta sűrű keverékével lefedtük. Száradás után 5-7%-os bőrenyvvel szigeteltük a felületét. A kisebb kipergések tömítésére hegyikréta, vegyileg tisztított kalcium-karbonát 1:1, Palma Fa normál poli(vinil-acetát) ragasztó és hármás keverék (1 rész velencei terpentín, 1 rész terpentínben oldott dammár gyanta, 1 rész lenolaj) együttesét használtuk, a nagyobb hiányoknál csak a festékréteg széle mentén vittük fel az anyagot. A hiányok teljes felületének alapozását 1 rész 8-10%-os enyv és 2 rész hegyikréta keverékével végeztük (15. kép), majd száradás után szintbe csiszoltuk. A képdal kiegészítéseit híg sellakkal vontuk be a szívékéesség csökkentése érdekében, majd Eurocryl (1:3) és porpigment keverékével festettük alá. A festményeket egy rétegben lakkoltuk (1 rész 25%-os, terpentínben oldott dammár gyanta, 1 rész 25%-os, lakkbenzinben oldott Paraloid B67, 1 rész lakkbenzin) (16. kép). A hiányok kiegészítésére beilleszkedő retus került csökkentett olajtartalmú olajfestékkel, festőszerként a fenti lakkot használva. Az angyalok nagyobb hiányai és az alsó részek kiegészítése esetében teljes rekonstrukcióra volt szükség. (17. kép)

IRODALOM

BÁLINT Sándor

1973 *Karácsony, húsvét, pünkösd. Nagy ünnepeink a hazai és közép-európai hagyományvilágból.* Szent István Társulat, Budapest.

1998 *Ünnepi kalendárium.* Mandala kiadó, Szeged.

KNAPP Éva–KILIÁN István

1999 *A soproni jezsuita díszletterv-gyűjtemény.* Enciklopédia kiadó, Budapest.

LENGYEL László

1990 A Theatrum Sacrum a magyarországi barokk művészetben. *AGRIA – Az egri Dobó István Vármúzeum Évkönyve* 25–26. 585–656.

MAGYARI Márta

1994 A nagypénteki szentsír és a hozzá tartozó népi liturgia. *A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve* 1992-93. 331–343.

MÉSZÁROS Erika

2014 *A boldogkőváraljai szentsír rekonstrukciója és liturgiátörténeti jelentősége.* (Szakdolgozat. Magyar Képzőművészeti Egyetem Festőrestaurátor Szak, Budapest.)

PROKOPP Mária

1982 *A garamszentbenedeki úrkoporsó az esztergomi Keresztény Múzeumban.* Budapest.

THE RESTAURATION OF THE SEPULCHRE OF BOLDOGKŐVÁRALJA AND ITS SIGNIFICANCE IN LITURGICAL HISTORY

Keywords: Roman Catholic Church, Easter liturgy, religious art, restauration

The sepulchre of Boldogkőváralja (Borsod-Abaúj-Zemplén county, Hungary) was found in 2011 in the mausoleum of the Péchy family in the garden of the parish church. The sepulchre consists of six components, painted on wooden plates: three gates of gradually decreasing sizes depicting the cave grave, a back plate and two separate angel figures. The restauration of the angels and the back plate took place in 2012–14.

After implementing photo technological and microscopic experiments, loose and peeled off paint layers were fixed, and after a complete survey and cleaning, the wooden plates were disseminated to components. The back and edges of boards were solidified depending on the extent of their damage by insects. Because of their conditions, completely destroyed parts of the wooden material was cut and substituted with moulded pine boards. After joining the components, gaps were plugged by a mixture of epoxy resin and wood flour, while rifts were filled with pine sticks. Missing struts of the back board were also substituted with wooden splints painted to a colour similar to the original. Complete gaps and the partial gaps in the substrate were filled with a mixture of glue and mountain chalk, smaller peels were plugged. After drying, the surface was polished to a uniform level and was insulated. We underpainted the missing parts with dust pigment. Paintings were enameled, and finally, we filled the gaps with inpainted retouching, using reduced bonding agent content oil paint. Certain parts of the angels needed a complete reconstruction.

[Translated by Ágnes Drosztmér]

Mészáros, Erika